

A 2068/5

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK

DER
NEDERLANDEN,

BIJENGEBRAGT

DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

VIJFDE DEEL.

H.

Te Gorinchem, bij
JACOBUS NOORDUYN.

1844.

AARDRIJKSKUNDIG

WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

H.

HAA, riv. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, landv. *Amboina*, op het eil. *Amboina*, kust van *Leytimor*.

HAADELERIA en **HAADELOHA**, namen, bij oude schrijvers vermeld, onder welken men, naar sommiger meening, de voorm. zeeplaats **BOMMENEDE**, op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, verstaan moet. Zie **BOMMENEDE**.

HAAFTEN, gem. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen* (8 k. d., 22 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de gem. *Deil*, O. aan *Waardenburg*, Z. aan de *Waal*, W. aan *Herwijnen*.

Deze gem. bevat de heerl. *Haaften*, *Hellouw* en *Tuil*. Zij beslaat eene oppervlakte van 1388 bund. 53 v. r. 36 v. ell., telt 541 h., bewoond door 566 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1900 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; ook bestaat er in deze gemeente, boven het dorp, sedert het jaar 1826, eene steenbakkerij. Vroeger heeft er beneden het dorp eene steenbakkerij bestaan, doch deze is sedert tachtig jaren afgebroken.

De *Herv.*, die hier 1870 in getal zijn, onder welke 600 *Ledematen*, maken de gem. van *Haaften*, *Hellouw* en *Tuil* uit, welke in deze burgerl. gem. elk eene kerk hebben.

De *R. K.*, van welke men er 50 aantreft, worden tot de stat. van *Varik* gerekend. — De 4 *Isr.*, welke men er vindt, behooren tot de ring-synagoge van *Tiel*.

Men heeft in deze gem. drie scholen, als: ééne te *Haaften*, ééne te *Hellouw* en ééne te *Tuil*, welke gemiddeld door een getal van 185 leerlingen bezocht wordt.

HAAFTEN, heerl. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*, gem. *Haaften*;

palende N. aan de heerl. Rump en Enspik, N. O. en O. aan de heerl. Tuil, Z. aan de Waal, W. aan de heerl. Hellouw.

Deze heerl. bevat den Polder van Haaften en daarin het d. Haaften, benevens eenige verstrooid liggende h. Men telt er in het geheel 170 huisgez., uitmakende eene bevolking van 980 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, terwijl er mede vele zalmvisschers gevonden worden; ook heeft men er eenen korenmolen.

De inw., die er, op 3 na, allen Herv. zijn, onder welke 265 Ledematen, maken de gem. van *Haaften* uit, die tot de klass. van *Bommel*, ring van *Tuil*, behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest ANTONIUS LEO (ANTONIE DE LEEUW), die in het jaar 1619 van hier vertrok en in 1638 te Schoonhoven overleed. Het beroep is eene collatie van den Ambachtsheer.

Men treft er slechts ééne R. K. en twee Isr. aan.

Men heeft in deze heerl. ééne school, welke gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht wordt.

Deze heerl. heeft haren naam gegeven aan het oud adell. geslacht VAN HAEFTEN, dat onderscheidene vermaarde mannen heeft opgeleverd. Zoo vonden wij onder anderen vermeld WALRAVEN VAN HAEFTEN, die onder Keizer MAXIMILIAAN I, met veel dapperheid, diende; terwijl DIRK VAN HAEFTEN, Heer van *Gameren*, FRANS VAN HAEFTEN, Heer van *Haaften*, en JAN VAN HAEFTEN, als teekenaars van het verbond der edelen voorkomen (1). Wie de oude bezitters der heerl. HAEFTEN geweest zijn is zeer onzeker. Men vindt Heer RUDOLF VAN HAEFTEN, Ridder, die in 1281, borg was van REINALD, Graaf van *Gelder*, bij eenen Lombardhouder, en die met Heer RUDOLF COCK, Ridder, in 1291 uitspraak deed tusschen de kinderen van ROSSUM. Het is niet waarschijnlijk dat hij tot het geslacht van COCK behoorde. Over het algemeen wordt gesteld, dat eene tak van het huis VAN ARKEL, genaamd VAN KIJFHOEK, de heerl. HAEFTEN bezeten heeft, en dat eene erfdochter, GEERTRUID, die aan haren man, Heer JOHAN VAN WERDENBURG, in het begin der veertiende eeuw overbragt. Hetgeen zulks eenigzins schijnt te bevestigen, is een zegel van FOLPERT VAN HAEFTEN, hetwelk in de archiven van St. Maria te Utrecht, op het jaar 1559, gevonden is, en waarop het wapen van ARKEL met een borduursel staat. Anderen spreken nog van HAEFTEN met den Leeuw, maar deze waren van hetzelfde geslacht van COCK, en voerden in plaats van een balk, in het hoofd van het schild eenen loopenden leeuw van keel (rood). Sommige schrijvers stellen het geslacht van HAEFTEN, uit bastaardij van JOHAN VAN CHATILLON, Graaf van *Blois*, af te stammen, maar zulks is volstrekt onwaar, want HAEFTEN met het wapen van CHATILLON komt vroeger voor, dan deze Graaf van *Blois*; daar het evenwel uit het wapen van HAEFTEN, zijnde dat van CHATILLON, met eenen barnsteen van sabel stellig blijkt, dat dit geslacht uit bastaardij van CHATILLON afstamt, moet dit reeds vroeger hebben plaats gehad. NICOLAAS VAN HAEFTEN was Heer van HAEFTEN, in 1573, en zijn zoon Heer OTTO VAN HAEFTEN, Ridder, na hem. De heerl. bleef bij zijne mannelijke nakomelingen, tot dat THEODORA, dochter van JOHAN VAN HAEFTEN, VROUW van FLORIS VAN BREDERODE, Heer van *Kloetingen*, haar, benevens *Hellouw* en *Herwijnen*, van haren broeder WALRAVEN VAN HAEFTEN in 1608 erfde. Na den dood van WOLPHART, Heer van *Brederode*, in 1679, zijn deze goederen verkocht. HAEFTEN kwam alstoen aan FREDERIK ADOLF, Graaf

(1) Men zie over deze drie laatste J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond der Edelen*, Stuk II, bl. 431-438 en Stuk IV, bl. 489.

des Heiligen Roomschen Rijks, Edelheer VAN DER IIPPE, Heer van *Vianen en Ameide*, Erfburggraaf van *Utrecht*, Heer van *Nortelois*, *Cutingen* enz., die het echter niet langer dan het laatst der zeventiende eeuw in eigendom moet bezeten hebben, daar wij reeds in het tweede jaar der volgende eeuw zekeren ADRIANUS BONT als Heer van HAAFTEN ontmoeten. Deze werd opgevolgd door CORNELIS VAN RIJNBEEK, door wien de heerl., op den 11 April 1712, verkocht werd aan den Heer BENJAMIN DUTRY VAN HAAFTEN, door wiens geslacht deze heerl. nog bezeten wordt, zijnde daarvan thans eigenares, VROUWE STYNTJE BRUGGINK, wed. van den Heer ELIAS DUTRY VAN HAAFTEN.

Het d. HAAFTEN, HAAFTEN of HAFTEN ligt $4\frac{1}{2}$ u. W. Z. W. van Tiel, 2 u. Z. Z. W. van Geldermalsen, aan de Waal, over welke hier een schuit- en pontenveer, op de zoogenaamde Kluit, onder Gameren, ligt.

De Herv. kerk is een ruim, doch geen fraai gebouw, zonder orgel, maar met eenen kleinen toren voorzien. Men ziet het jaartal 1673 in den gevel, waarschijnlijk het jaar, waarin zij verbouwd is. Het was een der vier kapellen, welke MEINWERT, Bisschop van Paterborn, aan de door hem, in het jaar 1013, gestichte abdij van Abdinghoff gaf, gelijk ook de tienden, waarvan de onverdeelde helft aan Elten behoorde. JOHANNA VRANCKE, weduwe van HENDRIK VAN DER HULPE, hield de halve tienden en de kerkgiften van HAAFTEN, ter leen van den Heer VAN HERLAER, hetwelk bewijst, dat die Heer, ze op de eene of andere wijze, van de abdij verworven had. Zij deed daarvan afstand in 1559, en de abdij gaf haar in erfpacht voor een mark fijn zilver 's jaars, aan haren Neef WILLEM VAN TUYL GOOSENZOON. Hetzij, dat WILLEM kinderloos overleden zij, of dat hij de erfpacht verkocht had, AGNES VAN HELLOW, JOHANSDOCHTER en haar man HUBERT VAN GOLBERDINGEN, wat den daarmede door de abdij voor drie en een halve mark 's jaars verleid, en van den Heer VAN HERLAER geschiedde daarbij geene melding meer. Zij, weduwe zijnde, droeg haar in 1595 op aan haren Neef EDMOND VAN HELLOW, die beloofde, de abdij deswege tegen de erfgenamen van AGNES, schadeloos te zullen houden. Deze tienden zijn daarna door OTTO, Heer van *Asperen en Vuren*, bezeten. De kerkgiften van HAAFTEN moeten echter aan OTTO, Heer van *Haaften*, gekomen zijn, dewijl hij aldaar, in 1599, een kapittel van Kanunniken gesticht heeft; mogelijk was hij een erfgenaam van AGNES VAN HELLOW, dewijl er geen blijk is, dat de abdij de erfpacht aan EDMOND VAN HELLOW, niettegenstaande den afstand van AGNES en zijne verklaring, toegestaan hebbe.

Men vindt in de nabijheid van dit d. twee fraaije landhuizen. Zie het volgende art.

De kermis valt in den tweeden Woensdag en Donderdag in de maand Julij.

In het jaar 1649 ontstond er brand in de even boven het dorp en de aan den dijk staande huizen, waardoor binnen weinig tijds 22 huizen, behalve de schuren en hooibergen, zijn vernield geworden.

Den 27 Februarij 1711 brak den Waaldijk, omtrent 100 ellen beneden de kerk van HAAFTEN, door, waardoor, volgens overlevering, vele huizen, benevens de korenmolen, zijn omver geworpen. Het zand, dat met die doorbraak op het binnenland is gevloeid, is thans nog gedeeltelijk te zien. Vervolgens is den dijk meer binnenwaarts gelegd, en de door de doorbraak veroorzaakte wiel, welke was buitengedijkt, is thans geheel verland, zoo dat men er geen spoor meer van zien kan.

Bij den watervloed van Januarij 1809 zijn in dit dorp zes huizen vernield en elf beschadigd.

Het wapen dezer heerl. is van keel (rood), met 3 palen van vair (blauw pelswerk), met een hoofd van goud, waarop een barnsteen van sabel (zwart).

HAAFTEN (HUIS-TE-), landh. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. W. Z. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. Z. W. van *Geldermalsen*, gem. *Haaften*, in de heerl. *Haaften*.

In het begin der vorige eeuw was, door den Heer BENJAMIN DUTRY VAN HAAFTEN, op 10 minuten afstands, ten O. van het dorp, een fraai landhuis gebouwd, hetwelk echter in het jaar 1794, door de vreemde troepen, die zich toenmaals in de omstreken ophielden, tot den grond toe werd afgebrand, bij welke gelegenheid, door de afwezigheid der eigenaren, vele belangrijke papieren, HAAFTEN betreffende, verloren zijn gegaan.

Later is door den toenmaligen Heer ELIAS DUTRY VAN HAAFTEN, die in het jaar 1812 overleden is, in de nabijheid van de plaats, waar het vorige had gestaan, een ander fraai landhuis gebouwd, hetwelk thans nog door zijne bovengenoemde weduwe bezeten en bewoond wordt.

Ook is door de Heer C. B. VAN HAAFTEN, zoon van gemelden Heer ELIAS DUTRY VAN HAAFTEN, in het jaar 1816, aan de zoogenaamde *Laan of Dreef*, in het dorp, een fraai nieuw landhuis gebouwd, hetwelk door hem bewoond wordt.

HAAFTEN (POLDER-VAN-), pold. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*, gem. *Haaften*; palende N. aan den *Polder-van-Rumpt* en ten *Polder-van-Euspik*, O. aan den *Polder-van-Tuil*, Z. O. aan de uiterwaarden tegen de *Waal*, W. aan de uiterwaarden van den *Polder-van-Hellouw*.

Deze pold., bevat het *Laagveld*, de *Graskamp*, het *Molenblok*, de *Koningstien*, het *Buitenblok* en het *Achterblok*, beslaat eene oppervlakte van 468 bund. 2 v. r. 52 v. ell., bestaande in hooi-, wei- en bouwland, bosschen en weinige boomgaarden, en wordt door eene molen, op de *Waal*, van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden, met eenen *Polder-Secretaris*.

Bij den watervloed van Januarij 1809 liep deze pold. groot gevaar van eene doorbraak, doordien, in den nacht van 28 Januarij, de buitenrivier, die, met ijs bezet, nu en dan in beweging gebragt werd, des avonds ten tien ure begon los te gaan. In den beginne dacht men hier van alles goeds en had geen vrees voor eenige verstopping, doch een uur later kwam er een gevaarlijke overloop van water, over een groot gedeelte van den dijk, van de kerk af tot bovenwaarts naar *Tuil*, als ook aan het einde van het dorp benedenwaarts tot *Hellouw*. Het eerste gevaar werd in het midden van het dorp bemerkt, terwijl al aanstonds de daarbij wonende lieden, van de voorhanden zijnde midelen gebruik maakten, zoodat door het oproepen der inwoners en den bijstand van allen, zoo mannen als vrouwen en jongelieden, het gevaar gelukkig afgewend bleef.

HAAFTEN (SLOT-VAN-), vroeger naar men wil *GOUDENSTEIN* gheeten, voorm. adell. slot in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, 3 min. N. van het d. *Haaften*.